

Recenzie

Janusz Mariański: *Godność ludzka w kontekście społecznym. Szkice ze społecznego nauczania Kościoła katolickiego (Ludská dôstojnosť v sociálnom kontexte. Vybrané témy zo sociálnej náuky Katolíckej cirkvi)*, Gaudium, Lublin 2017, 468 s. ISBN 978-83-7548-231-7.

Vo filozofických, teologických, ale aj sociologických diskusiách možno v poslednom čase pozorovať nárast záujmu o problematiku ľudskej dôstojnosti. Čoraz menej ľudí sa pri uvažovaní o morálnych a sociálnych hodnotách a normách odvoláva na prirodzený zákon a čoraz viac na ľudskú dôstojnosť. Následne tvrdia, že morálne dobré je to, čo je v súlade s dôstojnosťou človeka, a morálne zlé je to, čo ju znevažuje. Niektorí dokonca hovoria o „revolúcii ľudskej dôstojnosti“ v postmodernej spoločnosti, ktorá má napriek výraznému technickému pokroku mnohé a rôzne skúsenosti so znevažovaním dôstojnosti človeka – najmä v prípade vojen a teroristických útokov, ale aj vo viac alebo menej každodenných situáciách – obchod s ľuďmi, fyzické, psychické alebo sexuálne násilie a pod. Argumentácia na základe ľudskej dôstojnosti sa zdá byť hmatateľnejšia, viditeľnejšia a tým aj prijateľnejšia pre súčasných ľudí, než argumentácia na základe prirodzeného zákona, hoci v princípe by obidve mali dospieť k rovnakým uzáverom.

V načrtnutom kontexte sa kniha známeho poľského sociológa a teológa Janusza Mariańskiego pod názvom *Ludská dôstojnosť v sociálnom kontexte. Vybrané témy zo sociálnej náuky Katolíckej cirkvi (Godność ludzka w kontekście społecznym. Szkice ze społecznego nauczania Kościoła katolickiego)* javí ako veľmi aktuálna a hodná povšimnutia. Autor tohto diela sa venuje najmä sociológii náboženstva a morálky, ale aj katolíckej sociálnej náuke – z jeho autorskej dielne vyšlo viac ako 50 obširných monografií a viac ako 1 000 vedeckých štúdií. Ako sociológ a teológ zároveň bol azda jedným z najviac povolaných napísať knihu o ľudskej dôstojnosti v sociálnom kontexte. Snaží sa v nej obhajovať ľudskú dôstojnosť na základe normatívnych teologických prameňov (Biblia, pápežské encykliky, diela teológov apod.), a zároveň poukazuje na deskriptívne sociologické poznatky, ktoré nehovoria o tom, ako má byť, ale o tom, ako je.

Prvú vec, ktorú si možno všimnúť, je venovanie recenzovanej monografie. Bola dedikovaná pamäti profesora Františka Mazureka – známeho poľského sociálneho teológa, ktorý sa okrem mnohých iných tém z oblasti katolíckej sociálnej náuky osobitne venoval problematike ľudskej dôstojnosti. Považoval ju za absolútnu hodnotu a základ pre ľudské práva. V tomto kontexte je symbolické, že ešte pred obsahom a úvodom opisovanej knihy nachádzame nasledovný citát z diela tohto profesora: „*Ján Pavol II. podáva vyčerpávajúci obraz človeka. Človek je obdarovaný rozumom, vnútornou slobodou a schopnosťou rozoznať morálne dobro a zlo; je psychosomatickou jednotou, ktorá je základom pre jeho rôzne duchovné i materiálne potreby. Človek sa nerodí plne rozvinutý, ale úplne nasmerovaný na rozvoj, na ktorý má právo; je zo svojej prirodzenosti sociálnym bytím (ens sociale); je pracujúcou bytosťou (laborem exercens) a tvorcom kultúry. Človek je schopný konať dobro, obetovať sa pre iných, budovať spravodlivé politické, sociálne a ekonomické systémy. Z druhej strany je človek schopný konať zlo – vraždiť iných, kraďnúť, klamať, budovať rôzne totalitné systémy*“ (s. 6).

Recenzovanú monografiu po obsírnom úvode autor rozdelil do siedmich kapitol. V prvej z nich sa predovšetkým na základe učenia pápežov Jána Pavla II., Benedikta XVI. a Františka I. venuje takým sociálnym situáciám, ktoré znevažujú dôstojnosť človeka. Poukazuje pritom na nasledovné viac alebo menej každodenné situácie: neľudské životné podmienky, svojvoľné väznenie, deportácie, nevoľníctvo, prostitúcia, obchod so ženami a deťmi, neľudské pracovné podmienky, vraždy, genocídy, interupcie, eutanázie, samovraždy, zmrzačenia, nespravodlivé a nezákonné formy represie, mučenie, fyzické alebo psychické násilie, terorizmus, rasová alebo náboženská diskriminácia, preteky v zbrojení a ďalšie formy degradácie ľudskej dôstojnosti. Autor priznáva, že zaradenie načrtnutej témy na začiatok knihy predstavuje tzv. „negatívnu procedúru“ v reflexii o dôstojnosti človeka – opis konkrétnych sociálnych situácií, v ktorých je znevažovaná ľudská dôstojnosť, totižto pomáha čitateľovi uvedomiť si jej dôležitosť.

Druhá kapitola opisovanej monografie pojednáva o problematike vzťahu medzi trhovou ekonomikou a ľudskou dôstojnosťou. Pripomína pritom, že katolícka sociálna náuka si všíma významný prínos, ale aj nebezpečenstvá spojené s trhovou ekonomikou, v ktorej konkrétny človek neraz prestáva byť cieľom a stáva sa prostriedkom pre dosiahnutie

hospodárskeho zisku. Poukazuje taktiež na skutočnosť, že Cirkev je v posledných desaťročiach veľmi opatrná vo svojich postulátoch dotýkajúcich sa politiky a ekonomiky – neuprednostňuje žiadne oficiálne modely. Zdôrazňuje však, že v každom politickom a ekonomickom systéme má byť cieľom človek a jeho ľudská dôstojnosť. V tomto kontexte je pochopiteľné, že sa stavia na obranu tých, ktorí „vypadávajú“ z trhu alebo nie sú schopní produkcie, čomu azda najviac zodpovedá model tzv. sociálnej trhovej ekonomiky.

V nasledovnej kapitole sa autor špeciálne venuje sociálnym situáciám, ktoré znevažujú dôstojnosť ľudskej práce. Vychádza pritom od jej dvoch základných rozmerov – subjektívneho a objektívneho – a následne analyzuje vzťah medzi prácou a kapitálom. Pripomína, že hoci sa za posledných sto rokov v tejto oblasti mnoho zlepšilo a súčasní zamestnanci majú značne väčší vplyv na dohodnutie pracovných podmienok, predsa aj naďalej jestvuje vo svete práce mnoho problémov a konfliktov. Tým základným je azda problém nezamestnanosti, ktorá spôsobuje, že niektoré skupiny ľudí sú pozbavené dostatočného množstva materiálnych prostriedkov a žijú na okraji spoločnosti. Medzi ďalšie problémy a konflikty vo svete práce patrí nevyplatenie alebo zadržovanie mzdy, nevhodné pracovné podmienky, nerešpektovanie práva na odpočinok a pod.

Štvrtá kapitola pojednáva o problematike chudoby uprostred civilizácie konzumizmu a medziľudskej solidarite. Poukazuje pritom na skutočnosť, že konzumizmus a chudoba idú ruka v ruku – pretože ak si niektorí členovia spoločnosti odkroja z koláča, ktorý je určený pre všetkých, príliš veľa, iným úplne logicky zostane príliš málo alebo takmer nič. Jedinou schodnou cestou na prekonanie chudoby a hladu vo svete je preto cesta medziľudskej solidarity. Cirkev v tomto kontexte nezdôrazňuje len prirodzené právo na súkromné vlastníctvo, ale predovšetkým princíp všeobecného určenia dohier zeme pre všetkých ľudí a generácie. S týmto princípom sa následne spája požiadavka tzv. intra a intergeneračnej solidarity.

V piatej kapitole sa autor venuje demokracii a morálnemu poriadku. Ponajprv pripomína, že nie každá demokracia je zárukou morálneho poriadku, ale len autentická, zdravá, opierajúce sa o základné ľudské hodnoty. Katolícka sociálna náuka sa spomedzi rôznych politických systémov jednoznačne prihovára za demokraciu, ktorá je všeobecne

uznávaná za základnú zásadu štátnej štruktúry. Súčasne však pripomína, že tento politický systém nezastupuje a nevytvára morálny poriadok – nie je v kompetencii demokratických volieb alebo hlasovania určiť, čo je morálne dobré a čo morálne zlé. Demokracia je „poriadkom“, a teda prostriedkom na dosiahnutie cieľa, a nie samotným cieľom. Cieľom vždy ostáva človek a obrana jeho ľudskej dôstojnosti.

Šiesta kapitola recenzovanej monografie pojednáva o problematike pravdy ako dôležitej morálnej hodnoty v sociálnom živote. Vychádza pritom od empirickej skúsenosti, že súčasní ľudia si vo všeobecnosti príliš nectia pravdu. Hovorí sa o nedostatku zodpovednosti za vypovedané slovo, o kríze pravdy v sociálnych vzťahoch a predovšetkým o manipulácii pravdou v masovokomunikačných prostriedkoch. Súčasná mediálna technika umožňuje veľmi rýchlym tempom šíriť polopravdy a klamstvá, ktoré spravidla nie sme schopní preveriť – či už pre nedostatok záujmu, času alebo možností. Pravda je pomerne často zastupovaná záujmami jednotlivcov a skupín. Cirkev v tejto situácii pripomína, že pravda a pravdovravnosť aj naďalej zohrávajú dôležitú rolu v osobnom i sociálnom živote a rozhodujú o kvalite vzťahov medzi ľuďmi.

Napokon v siedmej kapitole sa autor venuje slobode ako jednej zo základných hodnôt katolíckej sociálnej náuky. Ponajprv pripomína, že sloboda je integrálnou súčasťou ľudskej dôstojnosti. V najširšom slova zmysle znamená možnosť voľby bez vonkajšieho donútenia. Sloboda človeka však nie je nezávislá od pravdy a dobra – podlieha prirodzenému i nadprirodzenému morálnemu zákonu. Poznanie a voľba sa preto spájajú so zodpovednosťou. Človek spoznáva, vyberá a je za svoju voľbu zodpovedný, pretože je slobodný. Autor zároveň podčiarkuje, že ľudská sloboda nie je absolútna, ale ohraničená slobodou iných ľudských bytostí, a v konečnom dôsledku spoločným dobrom. V korpuse tejto kapitoly čitateľ nájde aj sociologickú analýzu chápania slobody v súčasnej spoločnosti, ktoré je veľmi často poznačené subjektivismom – sloboda ako svojvôľa.

V závere opisovanej monografie – po podrobnej analýze viacerých zákutí spojených s dôstojnosťou človeka – autor podčiarkuje, že je pred nami ešte dlhá cesta odkrývania plného zmyslu konceptu ľudskej dôstojnosti v sociálnom kontexte. Ďalej pripomína, že v diskusii o ľudskej dôstojnosti je potrebný interdisciplinárny prístup, ktorý zahŕňa normatívne postuláty, empirické diagnózy, ako aj návrhy na riešenie jestvujúcich

sociálnych problémov a konfliktov, vyplývajúcich z nedostatku rešpektu voči dôstojnosti každého a celého človeka. Takáto široká reflexia môže prispieť k plnšiemu pochopeniu ľudskej dôstojnosti a jej úlohy v súčasnom svete. O tom i mnohom inom je kniha pod názvom *Ľudská dôstojnosť v sociálnom kontexte. Vybrané témy zo sociálnej náuky Katolíckej cirkvi* z autorskej dielne Janusza Mariańskiego, ktorú touto recenziou dávam do pozornosti slovenskej verejnosti, a zároveň vrele odporúčam.

Doc. PhDr. Ondrej Štefaňak, PhD.